

Maendeleo ya Fasihi ya Kiswahili ya Watoto nchini Tanzania na Kenya: Mkabala Linganishi

L.H. Bakize, P.M.Y. Ngugi na E. B. Lyimo

Ikisiri

Fasihi ya Kiswahili ya watoto kama taaluma haina muda mrefu katika historia ya fasihi ya Kiswahili. Ikilinganishwa na fasihi ya watu wazima ambayo ilianza muda mrefu, na pia tafiti nyingi kufanyika katika mataifa mengi, fasihi ya watoto inaonekana kuwa imetelekezwa kwa muda mrefu kutokana na kutokupewa umuhimu unaostahili na wahakiki na hivyo kudharauliwa na wanajamii (Bakize, 2013). Wanajamii wengi wamekuwa wakiinasibisha fasihi hii na mambo ya kitoto ambayo ni rahisi, yasiyo ya msingi sana; na ndiyo maana inaitwa fasihi ya watoto (Wamitila, 2008). Tafiti zinaonyesha kwamba fasihi hii imechipuka barani Afrika hivi karibuni, hasa kwenye miaka ya 1980 kutokana na sababu kadhaa lakini mojawapo ikiwa ni kutiliwa mkazo kwa masuala ya haki za watoto (Ngugi, 2016a). Mulokozi (katika Semzaba, 2008) anaeleza kwamba nchini Tanzania, fasihi ya watoto ilichipuka wakati na baada ya ukoloni katika miaka ya 1960 na kushika mizizi miaka ya 1970. Zaidi ya hayo, fasihi hii ilishika mizizi zaidi miaka ya 1990 baada ya kuzinduliwa kwa mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania. Mradi huo uliwawezesha waandishi, wachapishaji na wachoraji wa vitabu vya watoto kufanya kazi za fasihi ya watoto kwa weledi zaidi. Aidha, mradi pia ulifungua maktaba katika shule zilizo chini ya Mradi huo na kusambaza vitabu vilivyochapishwa kwa ajili ya usomaji wa ziada. Hadi kufikia mwaka 2015, mradi umewezesha uchapishaji na usambazaji mashuleni vitabu zaidi ya 350 (CODE, 2015). Nchini Kenya, fasihi ya watoto imepata umaarufu miaka ya 2000 baada ya kujumuishwa katika somo la Kiswahili kuanzia shule ya msingi hadi sekondari. Vilevile, hatua ya serikali ya kugharimia masomo imechangia vikubwa katika maendeleo haya kwa sababu serikali ilichukua jukumu la kununua vitabu vya ziada na kiada. Makala haya yanalenga kutathmini maendeleo ya fasihi ya Kiswahili ya watoto kwa kufanya ulinganishi katika nchi za Tanzania na Kenya. Nchi hizi zimeteuliwa kwa sababu, kwa mujibu wa utafiti wa awali, fasihi ya Kiswahili ikiwa ni pamoja na fasihi ya watoto ya Kiswahili imepamba moto zaidi katika nchi hizi mbili za Afrika Mashariki kuliko nchi nyingine.

1.1 Utangulizi

Fasihi ya watoto ya Kiswahili inayoelezwa katika makala haya itatumika kwa maana ya fasihi iliyotungwa ama na watu wazima au watoto wenyewe, yenye kutumia lugha ya Kiswahili na kukusudiwa kusomwa au kutendwa na watoto (rej. Herman (sasa Bakize), 2012; Bakize, 2013; Lyimo, 2014a; 2014b; Ngugi, 2015). Ingawa kwa ujumla fasihi hii ya watoto haitofautiani sana na ile ya watu wazima kwa dhana ya kutumia sanaa ya lugha (Wamitila, 2008), lakini Matundura, Kobia na Mukuthuria (2013), Bakize (2014), Lyimo (2014a; 2014b & 2016), Bakize (2017) wanakubaliana kwa kina kwamba fasihi hii ina sifa kadhaa bainifu ambazo huitofautisha na kazi nyingine za watu wazima.

Sifa hizo ni pamoja na kutumia lugha rahisi, kuwa na visa vichache, mambo mema kuwa ndiyo matarajio makuu, kutumia watoto kama wahusika wakuu, kuwa na msuko sahili, hadhira yake kuwa watoto wenyewe, maisha ya wahusika wakuu kuanzia na kuishia nyumbani, kutumia fantasia kwa kiasi kikubwa, miongoni mwa nyingine. Fasihi hii ya watoto ina tanzu kama za fasihi nyingine ya watu wazima. Mathalani, katika utanzu simulizi kuna hadithi, semi, nyimbo na katika utanzu andishi kuna hadithi fupi, riwaya, tamthilia na ushairi.

Fasihi ya watoto ni mpya kwa kiasi fulani katika masikio ya wanafasihi hasa wakongwe. Fasihi ya watoto si mpya kwa maana ya watoto kutohusishwa katika fasihi kwa ujumla bali ni kutokana

na kutotazamwa kwa kundi hili kwa upekee wake katika utunzi na uchambuzi wa kazi za fasihi (Herman (sasa Bakize), 2012). Pia, fasihi ya watoto ni mpya ikilinganishwa na ile ya watu wazima kwa sababu imeanza kuangaliwa kwa upekee wake hivi karibuni tu hasa kuanzia karne ya 18 (Hunt, 1999). Fasihi ya watoto inayofahamika katika jamii nyingi za Tanzania, Kenya na maeneo mengi ya Afrika kwa kiasi kikubwa ni ile iliyo katika baadhi ya vitabu vya hadithi (ngano) na nyimbo za kitoto za makabila mbalimbali (Bakize, 2013). Katika maeneo mengi kazi za watoto kama ushairi, riwaya, tamthilia, na kadhalika bado hazijafahamika vyema.

Ikiwa mtu atauliza swali la mkato kuwa, je, fasihi ya watoto ilikuwepo tangu kale? Jibu la swali hilo litakuwa na pande mbili. Jibu la kwanza litakuwa *ndiyo* na kwa upande mwingine jibu litakuwa *hapana*. Kwa upande wa jibu la *ndiyo*, tunaweza kusema kwamba fasihi ya watoto ilikuwepo tangu zamani japo haikuwa katika umahususi wake. Fasihi ilikuwa ya jumla inayowajumuisha watu wote na hata watoto wakiwamo. Kama ni hadithi au bunilizi yoyote basi iliwafaa hadhira yote; yaani watoto na watu wazima. Fasihi hii ilijumuisha simulizi za aina mbalimbali kama vile, simulizi za kimaadili, za kivisaasili, kiinigma na kihistoria (Ngugi, 2014). Kulipotokea umuhimu wa kuwa na fasihi ya watoto katika karne ya 18, basi katika nyakati hizo, zilichukuliwa baadhi ya kazi za fasihi za jumla na kurahisishwa kidogo ili ziwafae watoto (Burris, 1966; Mulokozi katika Semzaba, 2008). Kwa upande wa jibu la *hapana*, tunaweza kusema kuwa, fasihi ya watoto ni changa kwa maana ya kwamba imeibuka hivi karibuni. Hoja hiyo inakubalika kwa kukita maelezo katika ukweli kwamba, fasihi ya watoto inayowahusu watoto wenyewe kwa umahususi haikuanza muda mrefu kama fasihi nyingine.

Makala haya yanalenga kufanya tathmini linganishi ya maendeleo ya fasihi hii ya Kiswahili kwa watoto katika nchi za Tanzania na Kenya ili kuona imepiga hatua kiasi gani. Ikiwa imepiga hatua ni kwa sababu gani na ikiwa inaendelea taratibu ni kwa sababu zipi. Yote hayo yameangaziwa vyema katika makala haya. Katika kipengele kinachofuata tumeanza kwa kueleza kwanza dhima ya fasihi ya watoto kwa watoto wanaoisoma.

1.2 Dhima ya Fasihi ya Watoto

Kwa ujumla tunaweza kueleza kwamba, fasihi ya watoto ina dhima nyingi sana kwa watoto. Hunt (1999), anadai kwamba, dhima ya fasihi ya watoto ni pana kwa kuwa inategemeana na mahitaji husika na kwa kipindi tofauti. Kwa mfano, akielezea dhima ya vitabu vya fasihi ya watoto, anasema kuwa baadhi ni vizuri kwa kupotezea muda, vingine ni vizuri kwa kupata elimu, vitabu vingine ni vizuri katika kupanua uwezo wa kufikiri, au vizuri kwa kurithisha tamaduni na maadili ya kijamii, au vizuri kwa kupambana na masuala kadhaa au kupambana na matatizo mbalimbali Magonjwa, n.k. Mathalani, vingine pia ni vizuri kwa kusoma katika namna ya usomaji ili kupata weledi wa usomaji kama ilivyo kwa utamaduni wa kazi za watu wazima na wengine ni vizuri kwa kupambana na ubaguzi.

Kwa upande wake, Ngugi (2011) anabainisha kwamba, fasihi ya watoto kama ilivyo ile ya watu wazima, inayo dhima muhimu sana katika jamii ya watoto na jamii pana kwa ujumla. Baadhi ya dhima hizo ni kujiburudisha, kujiondoa katika hali fulani ya matatizo anayopitia mtoto, kuchachawisha ubunifu, kuwasaidia watoto kujielewa na kuwaelewa watu wengine na kupata uzoefu wa kuelewa umbo la lugha. Ngugi (2012) vilevile, anarudia mawazo yake ya (2011) kwa kuisitiza kwamba, kama ilivyo fasihi ya watu wazima, fasihi ya watoto huwafanya watoto waburudike na kujielimisha. Anafafanua kuwa, fasihi hii huwaelimisha watoto kwa kupanua

mawazo ya watoto kutokana na maisha ya watu wengine katika jamii. Kwa njia hiyo, mtoto hupata maonyo, mawaidha, makatazo na maelekezo. Vilevile, anaeleza kwamba fasihi hii huendeleza utamaduni kwa kueneza au kuwarithisha watoto mambo yanayothaminiwa na jamii ili wayaendeleze na kuyahifadhi, kama vile kudumisha mila za kijamii, na kadhalika.

Wakishadidia hoja za Ngugi (2011 & 2012), Matundura na wenzake (2013) wanaeleza kwamba, fasihi ya watoto huzua raghba kubwa miongoni mwa wanajamii kwa sababu huhusu kitengo cha jamii ambacho takribani kila mtu katika jamii ana uhusiano nacho. Dhima hiyo imekwenda mbali kidogo kwa kuonesha kwamba fasihi ya watoto pia, ina manufaa makubwa kwa watu wazima. Matundura na wenzake (2013), wanaongeza kuwa, fasihi ya watoto ni suala nyeti kwa sababu fasihi hiyo hutoa mchango mkubwa katika kukuza taswira ya watoto kuhusiana na maisha yao wenyewe na ulimwengu pindi watakapokuwa watu wazima. Mwisho, wataalamu hao wanadai kuwa fasihi ya watoto huwapa watoto maarifa na ukweli kuhusu hatua ya maendeleo iliyofikiwa na jamii zao. Katika kufupisha hoja zao kuhusu dhima ya fasihi ya watoto, wanasema kuwa fasihi ya watoto ni nyenzo muhimu ya kuwasaidia watoto kuelewa mazingira ya nyumbani, jamii zao na ulimwengu kwa ujumla.

Kwa ujumla, kama tulivyosema hapo awali, dhima za fasihi ya watoto zimewashu- ghulisha watu wengi sana. Si rahisi kuwataja wote hapa. Mifano mingine ya wataalamu waliobainisha dhima ya fasihi ya watoto ni pamoja na Deaton (1946), Cianciolo (1981), Freeman na Levstik (1988), Erickson (1994), Nawrot (1996), Rycik na Rosier (2009), Lyimo (2014), Ngugi (2014), miongoni mwa wengine. Tunaweza kusema tu kwamba, dhima hizi ndizo zilizoibua fasihi hii katika umahususi wake ili mtoto apate kile alichokuwa anakikosa hapo awali. Hapo awali ambapo mtoto hakuwa na fasihi mahususi kwa ajili yake, haikuwa rahisi kupata faida katika kusoma kazi za fasihi kama ilivyo hivi sasa.

1.3 Maendeleo ya Fasihi ya Kiswahili nchini Tanzania na Kenya

Kama tulivyosema hapo mwanzo, historia ya fasihi ya watoto ya Kiswahili haina muda mrefu katika ulimwengu wa fasihi ya Kiswahili. Nchini Tanzania, uandishi wa bunilizi za watoto kwa Kiswahili umeanza kupewa umuhimu baada ya mwaka 1960, ukapamba moto kidogo miaka ya 1970 na 1980, na kushika kasi zaidi miaka ya 1990 (Mulokozi katika Semzaba, 2008). Fasihi ya watoto ilipamba moto zaidi katika miaka ya 1990 baada ya Mradi wa Vitabu vya Watoto kuzinduliwa mwaka 1991 (Madumulla, 2001; Mulokozi, 2012). Kabla ya miaka ya 1990, fasihi ya Kiswahili ya watoto ilikuwa ile isiyo rasmi ambayo ilikuwa katika mtindo wa ngano au hadithi. Hadithi hizo ingawa zilikuwa zinanasibishwa na watoto, lakini pia zilikuwa zikiwafaa watu wazima. Hakukuwa na mpaka wa wazi kati ya hadithi za watoto na zile za watu wazima. Lakini baada ya miaka ya 1990, fasihi ya Kiswahili ya watoto ilichukua sura mpya kwa kuwa sasa iliandaliwa rasmi kwa ajili ya watoto. Tangu zamani, fasihi ya watoto iliyokuwa inafahamika katika jamii nyingi za Tanzania na Afrika ya Mashariki kama tulivyosema hapo awali, kwa kiasi kikubwa, ni ile iliyo katika simulizi na nyimbo mbalimbali za kitoto za makabila (Omari, 2009).

Katika maeneo mengi kazi za watoto kama ushairi, riwaya na tamthilia bado hazijafahamika vyema (Bakize, 2013). Miaka ya 1990 kulikuwa na juhudi za makusudi za kuinua uandishi na usomaji wa vitabu vya watoto kupitia mashirika mbalimbali kama vile; *Canadian Organisation of Development in Education (CODE)*, *Canadian International Development Agency (CIDA)*,

British Council na *Agha Khan Foundation*. Baadaye pia, mashirika mengine yaliongeza nguvu kwa mfano, *Book Aid International*, *Pestalozzi Children's Foundation* (PCF). Mashirika haya yalisaidia na yanaendelea kusaidia juhudi hizi kupitia Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania. Mradi mwingine uliosaidia kukua kwa fasihi hii ni TUSOME VITABU uliofadhiliwa na Shirika la *Care International* kwa kusaidia baadhi ya shule kufungua maktaba za vitabu vya watoto.

Historia ya fasihi andishi ya watoto nchini Kenya ilianza wakati wa ujio wa wageni katika bara la Afrika. Wakati wa ukoloni, fasihi iliyokuwepo ilikuwa na misingi yake katika mazingira, tamaduni na amali za wakoloni hawa. Hata hivyo, hali hii iliweza kubadilika baada ya nchi ya Kenya kujinyakulia uhuru wake. Mabadiliko haya yalitokana na hali ya kiusomi iliyokuwepo, ambapo wasomi wa Kiafrika kama Grant Kimenju, van Zirimu, Ezekiel Mphahlele, Taban Lo Liyong Okot p' Bitek, Owour Anyumba na Ngugi wa Thiong'o (Ngugi wa Thiong'o, 1981), miongoni mwa wengine wengi, walitetea masuala ya Kiafrika kuhusishwa katika fasihi iliyolenga watoto. Walisisitiza kwamba, fasihi ya watoto inahitaji kumlenga mtoto Mwafrika kwanza ili mtoto huyu aweze kujinasibisha na wahusika katika fasihi aliyopewa (Ngugi, 2016). Kuanzia kipindi hicho, mabadiliko mengi yameweza kuonekana katika uchapishaji wa kazi za fasihi ya watoto kwa Kiswahili. Hali hii imetokana na kutambua dhima ya fasihi ya Kiswahili ya watoto kwa watoto. Vilevile, teknolojia mpya imechangia kwa kiasi kikubwa katika upatikanaji wa fasihi ya watoto. Mbali na uchapishaji wa vitabu, fasihi ya watoto inafundishwa katika vyuo mbalimbali nchini Kenya kama ni mojawapo ya kozi ambazo zinatarajiwa kufunzwa.

Tangu kipindi cha baada ya uhuru mwaka 1963, fasihi ya watoto nchini Kenya imepata maendeleo makubwa ingawa kwa hakika kulikuwa na vipindi ambavyo fasihi hii ilishuhudia uchapishaji mdogo sana wa vitabu. Hata hivyo, maendeleo yaliyotokea katika utanzu huu yalitokana na mapendekezo yaliyotolewa na tume mbalimbali za elimu kuhusiana na lugha ya Kiswahili. Tume hizi ni kama vile; Tume ya Ominde ya 1964 (Republic of Kenya, 1964), Tume ya Gachathi ya 1976 (Republic of Kenya, 1976) na Tume ya Mackey ya 1981 (Republic of Kenya, 1981) zilizotoa mapendekezo ya kuleta mabadiliko katika sera ya elimu iliyolenga katika kujivunia utamaduni wa Wakenya. Kwa kiasi kikubwa, uzinduzi huu ulitokana na kutambua kuwa, vitabu vilivyosomwa na watoto hata baada ya uhuru vilikuwa ni vilevile tu vilivyorithiwa katika nyakati za koloni. Hivyo basi, waandishi wa Kiafrika walihimiza kuandika na kuchapisha vitabu ambavyo vingebadilisha mtazamo wa kimaisha uliotolewa na kupokelewa kwa watoto. Walihitajika kuandika vitabu ambavyo mtoto wa Kikenya angejinasibisha navyo, kihistoria, kitamaduni na hata kijamii, na wakati huohuo, watoto hawa wangebura, kuisimua ubunifu wao na kuwapa motisha ya kusoma fasihi pamoja na kufahamu na kupenda utamaduni wao wa Kiafrika. Tutajaribu kufafanua maendeleo ya fasihi ya Kiswahili ya watoto nchini Tanzania na Kenya kwa kujikita katika vipengele kadhaa vifuatavyo:

1.3.1 Uandishi wa Kazi za Fasihi ya Watoto

Uandishi wa vitabu vya fasihi ya Kiswahili ya watoto nchini Tanzania umepiga hatua kwa kiasi fulani. Tangu kuzinduliwa kwa Mradi wa Vitabu vya Watoto mwaka 1991, kutokana na semina na hamasa kwa waandishi chipukizi na ufadhili wa Mradi, vitabu vingi vimechapishwa na kupelekwa katika shule zilizo chini ya mradi. Kwa mujibu wa Mulokozi katika Semzaba (2008: iv), kufikia mwaka 2008 mradi ulikuwa umechapisha zaidi ya vitabu mbalimbali 250 na kuvipeleka mashuleni. Kutokana na utafiti wa hivi karibu wa CODE, kufikia mwaka 2015, mradi ulikuwa umechapisha na kupeleka mashuleni vitabu vya Kiswahili na Kiingereza zaidi ya 350

(CODE, 2015). Haya ni maendeleo mazuri ingawa tunaweza kusema kuwa, bado zinahitajika juhudi ili vitabu vingi viandikwe zaidi. Vitabu hivyo bado haviwezi kukidhi mahitaji ya watoto wote wa Tanzania kama ingekuwa vinawaendea watoto wote. Hata hivyo, tukilinganisha na kipindi cha kabla ya miaka 1990, tunaweza kusema kuwa uandishi wa vitabu vya fasihi ya Kiswahili ya watoto umepiga hatua kubwa. Ingawa tumesema kuwa uandishi wa vitabu vya fasihi ya Kiswahili ya watoto umekua, lakini hatuna budi kukiri kuwa uandishi huo siyo linganifu. Machapisho mengi yanaonekana kuegemea katika riwaya fupi na hadithi andishi. Kazi nyingi zinaonekana kutokana na simulizi za Kiafrika ambazo zimeboreshwa na kuandikwa upya. Kuna kazi chache sana za ushairi na tamthilia ambazo zimeandikwa kwa Kiswahili zikiwalenga watoto (Bakize, 2013). Katika utafiti wetu huu, hali iliyoko Tanzania kuhusiana na uandishi wa fasihi ya Kiswahili ya watoto ni sawa na hali iliyoko Kenya.

1.3.2 Uchapishaji wa Kazi za Fasihi ya Watoto

Kwa kiasi kikubwa, suala la uchapishaji linaambatana na uandishi. Kama hakuna uandishi maana yake wachapishaji hawawezi kupata kitu cha kuchapisha. Kama tulivyoeleza hapo awali, suala la uandishi wa vitabu vya fasihi ya watoto nchini Tanzania limepiga hatua nzuri ikilinganishwa na kabla ya miaka 1990. Hivyo basi, kwa upande wa uchapishaji, hali siyo mbaya sana kwa Tanzania. Hata hivyo, lazima tukiri kwamba suala la usomaji wa ziada kwa Watanzania na pengine Waafrika kwa ujumla, bado liko chini mno. Kwa hali hiyo, uchapishaji wa kazi za watoto unaonekana kujikita katika vitabu vya Mradi wa Vitabu vya Watoto. Nje ya vitabu vya mradi kwa hakika ni wachapishaji wachache sana wanaochapisha kazi za fasihi ya watoto kutokana na kuhofia pengine kukosa wasomaji wa kazi hizo.

Katika miaka ya mwanzo ya uhuru nchini Kenya, mashirika ya uchapishaji yalimilikiwa na wageni kama vile; Oxford, Macmillan, Longhorn, Heinemann na Evans Brothers (Ogechi & Ogechi 2002). Hawa waliendeleza ukoloni mpya ambao uliwaamulia Wafrika aina ya vitabu ambavyo wangevisoma au hata kuandika. Kwa sababu makampuni haya yalikuwa na lengo la kujitajirisha kwa haraka, walilenga tu katika kuchapisha vitabu vya kiada. Walijua kuwa vitabu hivi ndivyo vingewaletea fedha kwa haraka. Au hata iwapo wangechapisha kitabu kilichoandikwa na Mwafrika, walihakikisha kuwa Mwafrika huyu ni yule aliyejulikana ulimwenguni kote ili kwamba kitabu hicho kiweze kununuliwa kwa wingi. Jambo hili lilisababisha kupungua kwa fasihi katika lugha ya wenyeji (Ngugi, 2016). Kwa mujibu wa Ngugi wa Thiong'o (1986), katika kipindi cha hali ya hatari cha mwaka 1952, vitabu vingi vilivyokuwa vimechapishwa kwa lugha wenyeji kikiwemo Kiswahili vilipigwa marufuku na mashirika ambayo hayakuwa na nguvu za kifedha yalifungwa. Hali hii iliathiri pakubwa maendeleo ya fasihi andishi sio tu katika lugha ya wenyeji bali pia katika fasihi ya watoto.

Hata hivyo, katika miaka ya 1980 na 1990, mashirika ya uchapishaji yaliyomilikiwa na Wakenya yalizinduliwa tena. Kwa mfano, mnamo mwaka wa 1982. Mathalani Shirika la East African Publishing House lililotokana na Shirika la kigeni la Heinemann lilizinduliwa (Chakava, 1998). Nalo shirika la Longhorn - Kenya liliibuka mwaka wa 1992 kutokana na Longman (Njoroge, 1998). Majukumu yaliyotekelezwa na mashirika haya yalikuwa muhimu kwa sababu yaliwezesha uchapishaji kufanyika nchini Kenya na hivyo basi kupunguza gharama ya uchapishaji na ya vitabu kwa kiasi fulani. Ilikuwa pia ni njia ya kuwapa motisha waandishi wa Kenya kwa kuwaandikia Wakenya na wala sio kuyaandikia mashirika ya kigeni. Kutokana na

hatua hii, vitabu vya watoto viliweza kuchapishwa sio tu kwa Kiingereza, bali pia kwa Kiswahili na lugha za wenyeji hasa na shirika la East African Publishing House (Chakava, 1994).

Kutokana na kutambua kuwa watoto pia ni sehemu ya jamii pana iliyohitaji kuhudumiwa kifasihi, kila shirika la uchapishaji lilitenga idara maalumu ya kushughulikia fasihi ya watoto na vijana. Kwa mfano, katika shirika la Oxford University Press, tunapata: *Mradi wa Kusoma*, Phoenix ina *Hadithi za Kikwetu*, Longhorn ina *Hadithi Kolea na Sasa Sema*, nayo East African Publishing house ina msururu wa vitabu hivi kwa viwango mbalimbali: *Paukwa* (umri wa miaka 0-7), *Vitabu vya Nyota* (umri wa miaka 7-9), na *Vitabu vya Sayari* (umri wa miaka 10-13). Mashirika mengine pia yamejidhatiti kuchapisha fasihi ya watoto na vijana (Ngugi, 2009).

Ingetarajiwa kuwa, kutokana na kuanzishwa kwa mfumo wa 8 - 4 - 4 mnamo mwaka wa 1981, wakati Kiswahili kilifanywa somo la lazima katika shule za msingi na sekondari kuwa uchapishaji wa vitabu vya fasihi ungeongezeka. Hata hivyo, mambo hayakuenda hivyo kwa sababu ni vitabu vichache sana vilivyoweza kuchapishwa. Kwa Mujibu wa Ogechi na Ogechi (2002), idadi ya vitabu vilivyochapishwa kwa Kiswahili ilikuwa ndogo sana ikilinganishwa na vile vilivyochapishwa kwa Kiingereza. Hali hii ilitokana na sababu mbalimbali, mojawapo ikiwa kwamba Kenya haikuwa na sera madhubuti ya lugha kama ilivyo sasa ambapo Kiswahili ni lugha ya Taifa na lugha rasmi. Vilevile, ukosefu wa wanajamii kuwa na utamaduni wa kusoma kwa ziada hasa katika Kiswahili (King'ei, 2000), ulichangia katika uchapishaji mdogo wa fasihi kwa jumla na hasa fasihi ya watoto. Isitoshe, kama anavyodai Ngugi (2009), vitabu vya hadithi katika lugha yoyote ile vimechukuliwa kama tu vitabu vya kiada na watawala wa elimu, na hivyo basi kuonekana kutokuwa vya muhimu sana katika harakati ya kujifunza kusoma. Wadau wengi walichangia kwa mwelekeo huu hasa mashirika ya uchapishaji na maafisa wa elimu kwa kuisisitiza na kuendeleza vitabu vya kiada ambavyo hulenga kutoa mafunzo ya kisarufi kuliko kufunza matini nzima. Mambo kama haya ndio yaliyochangia kuzoroteka kwa uchapishaji wa fasihi ya watoto na vijana nchini Kenya.

1.3.3 Hali ya Usomaji wa Fasihi ya Watoto

Kwa hakika, usomaji wa vitabu vya watoto nchini Tanzania bado uko chini. Kwa kiasi kikubwa watoto wanaosoma kazi za fasihi ni wale walio katika shule zilizo ndani ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania. Shule hizo ni zile zilizo katika wilaya kumi za Mradi. Wilaya hizo ni pamoja na Kongwa (mkoani Dodoma), Morogoro, Mvomero na Kilosa (mkoani Morogoro); Kibaha, Kisarawe, Bagamoyo, Rufiji na Mkuranga (mkoa wa Pwani), na Dar es Salaam (CODE, 2015). Watoto wengine walio nje ya mradi pengine husoma tu vitabu vichache vya hadithi wanavyobahatika kupata katika maktaba au sokoni.

Suala la usomaji limezingatiwa nchini Kenya kama la kiutendaji. Utendaji ni zile kaida au hali ambazo zinaongoza matumizi sahihi ya vitabu vya ziada shuleni. Kwa mfano, hurejelea ile namna ya kuwatanguliza watoto kwa fasihi. Katika hali hii tunaangalia mikakati ya kuwapa watoto motisha ya kusoma. Vilevile, kwa kila darasa huwa kuna kipindi ambacho kimetengwa kwa somo la maktaba ambapo wanafunzi wanahitaji kukitumia kwa masomo ya ziada. Katika utafiti uliofanywa na Ngugi (2009), walimu walioonekana kuwa na mielekeo chanya kwa vitabu vya ziada, baadhi wakidai kutumia mikakati mbalimbali kama njia ya kuwahimiza watoto kusoma. Baadhi ya mikakati hiyo ni kama vile; kuwapa watoto mazoezi ya kusoma, kuwa na majadiliano darasani kuhusu hadithi iliyosomwa, na kuwa na usomaji wa pamoja darasani.

Hata hivyo, wataalamu kama vile Greenwood (1988), wanapinga mbinu ya kuwapa watoto mazoezi baada ya kusoma kitabu chochote cha fasihi kwa, kudai kuwa mbinu hii hupunguza furaha na starehe ya kusoma. Katika hali kama hii, tunaweza kuwahimiza watoto kwa kuwaeleza kuwa, usomaji ni njia ya kujistarehesha na ili kupata starehe hiyo, ni muhimu kwa mwanafunzi kujibu maswali ili mwalimu ajue iwapo mwanafunzi ameielewa hadithi au la. Ni kutokana na sababu hii ambapo baadhi ya wachapishaji hujumuisha maswali ya ufahamu katika vitabu vya hadithi. Mijadala darasani ni muhimu kwa sababu huwapa watoto nafasi ya kutoa maoni yao kuhusu hadithi wanazosisoma (Ngugi, 2016a). Vilevile, hii inaweza kuwa mbinu ya kuwahimiza wanafunzi wasiopenda kusoma kujenga tabia za kusoma ili nao wajumuike katika mijadala ya darasani. Hata hivyo, katika shughuli hizi zote, huwa kuna changamoto nyingi zinazozuia utendaji zinazotokana na hali mbalimbali. Kwanza, walimu wengi kutowahusisha wanafunzi katika usomaji. Pili, Walimu wenyewe si wasomaji wa vitabu vya watoto. Kwa hivyo, walimu hao hawawezi kuongoza mjadala wa kusoma. Tatu, Walimu wengi kukataa kujishughulisha na maswali ambayo hayatahitiwa mwisho wa muhula au mwaka.

1.3.4 Upatikanaji wa Vitabu vya Fasihi ya Watoto

Upatikanaji wa vitabu vya watoto nchini Tanzania ni wa shida. Kama mwanafunzi hayuko katika shule zilizo chini ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania si rahisi sana kupata vitabu vya fasihi ya Kiswahili ya watoto. Kutokana na utafiti wetu, vitabu vinavyochapishwa chini ya mradi huchukuliwa na kupelekwa mashuleni moja kwa moja. Hali hii inafanya upatikanaji uwe mgumu katika maduka ya vitabu. Ukitembelea maduka ya vitabu nchini Tanzania si jambo la kushangaza ukikosa vitabu vya fasihi ya Kiswahili kwa watoto. Kwa uhakika, ukitaka kupata vitabu vya watoto unalazimika kuwasiliana na watu wa mradi ili wakusaidie kuwasiliana na waandishi wa vitabu hivyo. Hii ni changamoto kubwa katika maendeleo ya fasihi ya Kiswahili ya watoto. Ripoti ya maendeleo ya Mradi wa Vitabu vya Watoto katika usomaji iliyotolewa na CODE (2015) inaonyesha kwamba mpaka mwaka 2015 mradi ulikuwa umechapisha vitabu cha watoto zaidi ya 350 kwa lugha ya Kiswahili na Kiingereza. Hii ni hatua nzuri. Lakini sasa upatikanaji wa vitabu hivyo kwa wanafunzi wasio katika mradi ni mgumu.

Ni kweli kwamba, usomaji na ufunzaji wa fasihi ya watoto shuleni huathiriwa kwa kiasi kikubwa na hali mbalimbali, ikiwemo upatikanaji wa vitabu. Kwa upande wa Kenya, tangu mtaala mpya ulipoidhinishwa na kujumuisha fasihi ya watoto katika somo la Kiswahili, pamekuwepo na maendeleo makubwa katika upatikanaji wa fasihi ya watoto. Kwa ujumla, tunaweza kusema kuwa, kwa sasa vipo vitabu vingi vya ziada ambavyo vimechapishwa. Ukweli huu unaweza kudhihirika katika orodha ya vitabu vinavyopatikana katika *Approved List of Primary and Secondary Schools Textbooks and other Instructional Materials* maarufu kama “Orange Book”. Kwa mfano, mnamo mwaka wa 2005 ni vitabu 101 vya Kiswahili vilivyokuwa vimeorodheshwa katika kitabu hiki, lakini sasa kuna zaidi ya vitabu 500, vinavyolenga wanafunzi wa shule za msingi na 109 katika shule za sekondari (MoE, 2005; MoE, 2016). Ingawa idadi ya vitabu imeongezeka, ni wazi kwamba ongezeko hili ni la polepole mno likilinganishwa na vitabu vinavyopatikana katika lugha ya Kiingereza. Vilevile, tangu mwaka wa 2003, serikali imechukua jukumu la kugharimia ununuzi wa vitabu vyote katika shule zote vikiwemo vya ziada na hivyo, kuhakikisha kwamba kila mtoto anapata nafasi ya kuvisoma vitabu hivi (Ngugi 2010; Ngugi 2011 & Ngugi, 2016a). Katika shule za kibinafsi, huwa ni lazima kwa wazazi kuwanunulia watoto wao vitabu vya ziada kwa mujibu wa orodha inayotolewa na walimu

(Ngugi, 2009).

Baada ya walimu wakuu kupata orodha hii ya vitabu, huwa ni jukumu la walimu wanaohusika kuviteua, kuagiza na kuvinunua. Kwa ujumla, uteuzi wa vitabu huongozwa na vigezo vifuatavyo:

- Mtindo sahili unaofaa katika utunzi wa vitabu vya watoto;
- Lugha inayoafiki kiwango cha utambuzi cha mtoto;
- Msamiati ulio wastani na usiwe mgumu sana wa kumelelea mtoto msomaji; na
  - Wahusika ambao ni watoto wanaweza kujitambulisha nao na wawe wa kuaminika.

Hata hivyo, jambo muhimu la kizingatia katika uteuzi wa vitabu ni lile analopendekeza Green (1976) kwamba, iwapo tunataka kukuza na kuendeleza kipawa cha ufasihi, na iwapo tunataka kutimiza shauku na matakwa ya watoto, na pia iwapo tunataka kukuza na kujenga stadi za usomaji, basi vitabu vinavyopatikana shuleni au nyumbani sharti vichaguliwe kwa uangalifu. Hili lahitaji kuzingatiwa ili motisha ya usomaji wa watoto isiondolewe kabisa na vitabu visivyowavutia.

Kwa hiyo, ni muhimu kuteua vitabu ambavyo vitasomwa na watoto wa viwango vyote bila kutegemea uelekezi wa mtu mzima. Usomaji wa kujitegemea ndio unahitaji kuhimizwa ili kujenga mazoea ya usomaji. Muhimu zaidi ni kuteua vitabu vinavyotimiza mahitaji ya mtoto kisaikolojia (Ngugi, 2014a). Mnamo mwaka 2015, Wizara ya Elimu na Shirika la Kutoa Misaada la Marekani (USAID) walizindua mradi unaojulikana kama ‘Tusome’. Lengo kuu la mradi huu ni kuwawezesha wanafunzi takribani milioni 5.4 katika shule ya msingi hasa darasa la kwanza na la pili kupata ujuzi wa kusoma kwa Kiswahili na Kingereza. Hali hii inatokana na matokeo ya utafiti ulofanywa na Shirika la Uwezo (2016) na yakaonyesha kuwa wanafunzi wengi katika viwango vya awali hawajui kusoma na kuandika katika Kiswahili na Kiingereza.

Utafiti uliofanywa na Ngugi (2009) ulionesha kwamba, kuna changamoto nyingi kuhusiana na upatikanaji wa vitabu vya ziada shuleni. Baadhi ya changamoto hizi zinatokana na sera za shule za uazimaji wa vitabu. Kwa mfano, mara nyingi watoto hunyimwa nafasi ya kuazima vitabu kwa sababu ya kuhofia kuvipoteza au kuviharibu. Iwapo mtoto atapoteza kitabu, mzazi anatakiwa kufidia. Kwa hali hiyo basi, wazazi nao wanawakataza watoto wasiazime vitabu shuleni kwa sababu ya gharama watakayopata katika kukinunua kitabu kingine. Vilevile, wapo walimu wakuu ambao huegemea sana katika kununua vitabu vya kiada kuliko vitabu vya ziada. Hii inaweza kuwa na maana kwamba, walimu wakuu wanachukulia kuwa ujifunzaji unaweza kuendelezwa tu kupitia vitabu vya kiada. Hawaoni umuhimu wa kujumuisha vitabu vya ziada. Changamoto nyingine ni kuwa, usambazwaji wa vitabu hauwafikii watoto walio katika maeneo ya vijijini. Ni vigumu kwa shule nyingi za vijijini kuvipata vitabu ambavyo vimeteuliwa kutoka katika “*Orange Book*” kutoka katika maduka ya uuzaji wa vitabu.

Katika baadhi ya shule, vitabu vinahifadhiwa katika ghala moja na nafaka au huhifadhiwa kiholela tu kwa kuwekwa sakafuni. Pia, suala la ukosefu wa maktaba pamoja na kutokuwepo kwa majengo ya kudumu katika shule nyingi husababisha vitabu kuliwa na mchwa. Ukosefu wa maktaba unaweza kuchukuliwa kama ishara ya kutozingatia umuhimu wa usomaji wa ziada na washika dau wa elimu, hali ambayo huwanyima watoto nafasi ya kukuza tabia ya usomaji. Ukosefu wa mkutubi anayeweza kuwaelekeza watoto maktabani umekithiri katika shule nyingi.

Utafiti umedhihirisha kwamba wakutubi huwa na nafasi kubwa katika kujenga mielekeo chanya ya usomaji miongoni mwa watoto na kuwafanya kuwa wasomaji mahiri (Usanga & Usoro, 2007). Shule nyingi hazina wakutubi na ikiwa wapo, wengi huwa ni walimu ambao wamechaguliwa kusimamia maktaba ya shule. Kwa sababu hiyo huwa wengi hawana maarifa katika taaluma ya ukutubi na vilevile hawana nafasi ya kushughulikia watoto wakati wa kipindi cha maktaba kwa sababu huwa wanahitajika kufunza masomo mengine.

Kila darasa huwa limetengewa kipindi maalumu cha kuhudhuria maktaba. Hata hivyo kutokana na baadhi ya sababu ambazo tumezitaja hapo awali, kipindi hiki mara nyingi hutumiwa kufundishia masomo mengine ambayo yanatahiniwa shuleni mwisho wa muhula au mwaka. Kutokana na kutozingatiwa kwa somo la maktaba pamoja na kupuuza umuhimu wa vitabu vya ziada, huwa hakuna rekodi nzuri zinazowekwa kuhusu vitabu hivi. Rekodi hizi zinaweza kuonyesha tabia za usomaji kwa kila mtoto na hata katika shule fulani. Katika shule nyingi, vitabu vya ziada huhifadhiwa katika ofisi ya mwalimu mkuu. Uhifadhi wa vitabu katika ofisi ya mwalimu mkuu huwanyima watoto wasiokuwa jasiri nafasi ya kuazima vitabu hata kama watoto hawa wanafurahia kusoma vitabu vya ziada. Vitabu kama hivi vinahitaji kuwekwa mahali ambapo vitapatikana kwa urahisi na watoto wote ili mradi pawe na mpango maalumu wa kuviazima. Kila mtoto anapaswa kuwa na uhuru wa kuchagua vitabu kutokana na vitabu vingi vinavyopatikana katika maktaba iliyo karibu naye.

1.3.5 Ufundishaji wa Fasihi ya Watoto

Katika suala la ufundishaji, Bakize (2013) anabainisha kwamba; ufundishaji wa fasihi ya watoto unaonekana kuachwa nyuma nchini Tanzania. Ili kazi za watoto ziwe nyingi, mitaala inapaswa kujali fasihi hii ya kundi maalumu kwa sababu inaonekana wazi kuwa kundi hili la wanajamii bado halijapewa kipaumbele kifasihi kwa mkabala wa sera za elimu yetu. Pamoja na hili, Wamitila (2008: 338) anasema kwamba, “Pamekuwako na pengo kubwa katika ufundishaji wa fasihi ya watoto na vijana katika taasisi zetu za kielimu kuanzia shule za sekondari hadi vyuo vikuu. Mitaala mingi inaelekea kutilia mkazo kwenye fasihi ya watu wazima.” Pamoja na kwamba Wamitila alitoa kauli hiyo akirejelea hali ya mitalaa ya elimu nchini Kenya, hata Tanzania hali ni hiyo hiyo.

Tukilinganisha fasihi ya watoto na fasihi ya watu wazima tunabaini kuwa, ile ya watu wazima imekomaa zaidi na hivyo kauli ya Wamitila inabaki kuwa ya kweli. Kwa mfano, kozi ya fasihi ya watoto ilianza kufundishwa rasmi katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam katika Idara ya Fasihi, Mawasiliano na Uchapishaji mwaka 2012 katika semesta ya kwanza. Ukweli huu ndio unaotufanya tuitazame sasa fasihi hii ya watoto kwa upekee wake. Kutokana na ufuatiliaji wetu, kwa upande wa Tanzania mpaka sasa fasihi ya watoto kama taaluma inafundishwa tu katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Katika vyuo vikuu vya Mt. Agustino (tawi la Mtwara), Chuo Kikuu cha Taifa cha Zanzibar, Chuo Kikuu cha Dodoma, Chuo Kikuu cha Elimu cha Moshi fasihi ya Kiswahili ya watoto inafundishwa kama sehemu ndogo tu ya fasihi. Kwa hiyo, hali halisi inaonyesha kwamba mbali na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, mpaka sasa waandishi walifuatilia na kupata taarifa kwamba vipengele kadhaa vya fasihi ya watoto vinafundishwa tu ndani ya kozi nyingine za Kiswahili katika vyuo vikuu tulivyovitaja hapo juu. Kuna haja ya vyuo mbalimbali hasa vyenye kozi za Kiswahili kufundisha kozi hii ili kuandaa wasomi au waandishi wengi. Lakini pia, hata katika madarasa ya chini yaani katika shule za msingi na sekondari, watoto wafundishwe ili tuweze kupata vipaji vipya vya waandishi watoto.

Kwa hiyo, ni dhahiri kwamba kwa upande wa ufundishaji wa kozi ya fasihi ya Kiswahili ya watoto, hali bado ni mbaya. Ingawa vipengele vya fasihi kama hadithi, methali, na vitendawili vinagusiwa katika fasihi katika shule za msingi na sekondari bado hakuna urasmi wowote wa silabasi unaobainisha kuwa fasihi ya watoto inafundishwa. Vipengele hivyo vinagusiwa tu kidogo na walimu wanapokuwa wanafundisha fasihi ya Kiswahili. Hali hii ni tofauti na jinsi ilivyo huko Kenya ambapo mitalaa ya elimu ya msingi na sekondari imebainisha fasihi ya watoto kujumuishwa katika somo la lugha.

Kufikia sasa, vipo vyuo vikuu ambavyo vinafunza fasihi ya watoto katika viwango vya shahada ya kwanza na uzamili nchini Kenya. Vyuo hivi ni pamoja na; Chuo cha Kenyatta, Chuo cha Laikipia, Bewa la Marist la Chuo Kikuu cha Kikatoliki cha Afrika Mashariki na Chuo cha Mount Kenya. Ingawa vyuo vingi vina kozi ya fasihi ya watoto katika ratiba zake za ufundishaji, ni vyuo vichache sana vinavyotoa mafunzo katika kozi hii. Vilevile, kuna changamoto katika kuwafunza wanafunzi wa uzamili kozi hii iwapo wengi wao hawana msingi katika nadharia zinazohusu fasihi ya watoto. Kuna umuhimu wa kuifanya kozi hii kuwa ya lazima ikichukuliwa kuwa, idadi kubwa ya wanafunzi hawa wanasomea taaluma ya ualimu. Mafunzo haya yatawasaidia kupata mbinu bora ya kuwatanguliza watoto katika fasihi hii.

1.3.6 Utafiti katika Fasihi ya Watoto

Kwa upande wa utafiti, nchini Tanzania, hali ya fasihi ya watoto bado siyo nzuri. Utafiti katika eneo hilo ndio umeanza hivi karibuni. Pamoja na maendeleo makubwa ya fasihi hii yaliyowezeshwa na Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania (Mulokozi, 2012), mpaka sasa bado eneo hili linapwaya sana kiutafiti na kiufundishaji. Kwa upande wa uchapishaji, kuna maendeleo makubwa sana. Katika ubobezi wa eneo hili, mpaka sasa katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kuna tasnifu 2 za Umahiri (zote za mwaka 2016), kuna tasnifu 1 ya Uzamivu (ya mwaka 2014), na kuna wanafunzi wachache wanao- endelea na utafiti wao kwa kiwango cha uzamivu na umahiri.

Ingawa pamekuwa na mafanikio mengi katika uchapishaji wa vitabu vya fasihi ya watoto nchini Kenya tangu 2002, sio tafiti nyingi zimefanywa katika eneo hili (Ngugi, 2012; 2016a). Kama anavyohoji Mpesha (1996), fasihi ya watoto inahitaji kuhakikiwa kwa msingi sawa na fasihi ya watu wazima. Fasihi hii inahitaji uhakiki wa kina mno hasa tukizingatia wapokeaji wa vitabu hivi ambavyo wako katika awamu ya awali sana katika ukuaji wao. Fasihi wanayopokea inahitaji kuzingatia kwa dhati tamaduni zao, hali zao za kisaikolojia na ukuaji wao wa kifasihi.

Utafiti uliofanywa na Musau na Ngugi (1997), kuhusu hali ya tafiti mbalimbali katika Kiswahili katika idara ya Isimu na lugha ya Chuo Kikuu cha Nairobi tangu kuazishwa kwake mwaka wa 1970 hadi 1996, ulibainisha kuwa, hakuna utafiti wowote uliokuwa umefanywa katika eneo la fasihi ya watoto (Musau & Ngugi, 1997). Kwa hakika katika uchunguzi wao fasihi ya watoto haitajwi popote katika masomo ya chuo (Ngugi 2014b). Hii ina maana kuwa, utafiti katika fasihi ya watoto ulikuwa umepuuzwa. Hii ni hali ya kuvunja moyo ikizingatiwa kuwa fasihi ya watoto imekuwepo tangu miaka ya sitini.

Hata hivyo, katika miaka ya hivi karibuni, pamekuwa na tafiti chache ambazo zimefanywa katika fasihi ya watoto na nyingine zinaendelea kufanywa katika vyuo hivi vinavyofundisha fasihi ya watoto. Kwa mfano, tafiti ambazo zimefanywa katika miongo miwili iliyopita ni pamoja na; Karuga (2005); Kairu (2005), Mwanza (2007), Muthubi (2005), Kavuria (2008),

Ngugi (2009) Ruthiri (2012), Njue (2015), Omuya (2017) na Akinyi (2017). Tafiti hizi na nyingine zinazoendelea zimeshughulikia mada mbalimbali kuhusiana na fasihi ya watoto. Hii ni ishara kuwa, bado kuna mapengo mengi ambayo yanaweza kuzibwa katika somo hili la fasihi ya watoto.

1.3.7 Uenezaji wa Fasihi ya Watoto katika Enzi hii ya Utandawazi

Katika kipengele hiki tutazungumzia namna ambavyo fasihi inaweza kuenezwa katika jamii zetu hasa katika kipindi hiki cha utandawazi. Katika kutoa mifano, tutatumia mifano miwili tu. Mifano hii ni matumizi ya nyenzo mpya za usomaji za teknolojia mpya na pili, matumizi ya magazeti mbalimbali. Tutaanza kufafanua namna matumizi ya nyenzo mpya yanavyoweza kuikuza fasihi ya watoto na kisha tutamalizia na matumizi ya magazeti.

Mosi, uzinduzi wa nyenzo mpya za usomaji kama vile; *Apple iPad, Amazon Kindle, Kobo Reader* na *multitouch smartphones* katika enzi hii ya teknolojia mpya ya mawasiliano yamezua mwelekeo mpya katika usomaji (Meyers na wenzake, 2014). Kwa sababu hii, njia za usomaji za watoto zinaelekea kubadilika kila uchao kutokana na kuwepo kwa “*book app*” na vitabu vya kielektroniki au *e-books*. Zipo tovuti mbalimbali kwenye mtandao ambazo huwa na hadithi mbalimbali za watoto na nyingi zimeandikwa kwa lugha ya Kiingereza. Baadhi ya tovuti ambazo huangazia hadithi za watoto kwa lugha ya Kiswahili ni pamoja na hizi chache zifuatazo: *Charlessembemasha.blogspot.com, watotowangu.blogspot.com, ekenke.com, hadithihadithi.podomatic.com, Swahili language. Standford.edu, International Children's Digital Library* na [www.children's library.org](http://www.children'slibrary.org) (Njue, 2015).

Kupitia mtandao, watoto wanaweza kujisomea hadithi na hata kusikiliza vitabu vinaposomwa katika mtandao, mashairi yanapokaririwa pamoja na kutazama picha katika mtandao Lewis, (2000). Vitabu hivi vya kielektroniki, hujumuisha matini na vielezi pamoja na sauti, video na hata michezo. Vifaa hivi humshirikisha mtoto katika hadithi hasa anapozihusha picha hizo. Kimsingi, mtandao umetumika kama njia ya kuhifadhi tanzu mbalimbali. Kwa mfano, Mrikaria (2007; 2012) anafafanua kuwa, maendeleo ya Kidijitali yamefanya kwa kiasi kikubwa nyimbo za watoto kutumika katika mitandao mbalimbali kama vile, *YouTube, Face-Book* na *Twitter*. Kwa kufanya hivi, teknolojia hii haisambazi tu tamaduni mbalimbali zilizomo ndani yake bali pia hueneza lugha ya Kiswahili kwa watu wasioifahamu. Wageni wanapoyasikia maneno ya nyimbo za watoto yaliyopangwa katika mdundo muruwa ya kisasa, hufurahia kusikiliza bila wao wenyewe kujua kama wanajifunza lugha ya Kiswahili.

Hata hivyo, mradi huu umeweza kukumbwa na changamoto mbalimbali kama vile: Uhaba wa walimu walio na ujuzi wa kutumia kompyuta, gharama kubwa ya kueleza katika mradi huu kwa sababu shule nyingi hazina nguvu za umeme pamoja na kuwaajiri walimu. Vilevile, baadhi ya walezi wanahofia macho ya watoto watakaohitajika kuketi mbele ya tarakilishi kwa muda mrefu pamoja na maumivu ya mgongo. Usalama wa vipakatilishi hivi pia ni changamoto nyingine ambayo inaukabili mradi huu. Hata hivyo serikali pamoja na mashirika mbalimbali kama la Kawi yanajidhatiti kuufanikisha mradi huu kwa kuhakikisha kuna umeme katika shule za umma kote nchini na kuwaajiri walimu wengi shuleni. Hatua hii itawasaidia watoto kufaulu hasa katika umilisi wao wa lugha ya Kiswahili (Ngugi, 2016a).

Pili, magazeti hutekeleza majukumu mbalimbali katika jamii. Majukumu haya si tofauti na yale

ambayo yameelezwa na wataalamu mbalimbali wa fasihi ya watoto kuwa fasihi huarifu, hufunza, huonya na kuburudisha. Magazeti kama ilivyo fasihi, hutambua na kurekodi matendo mbalimbali ya wanajamii. Vilevile, husimulia hadithi na kutoa ujumbe kuhusu maisha ya kila siku ya binadamu (Babalola, 2002; Ngugi, 2016b). Kwa njia hiyo hiyo, wataalamu wa fasihi ya watoto wamebainisha dhima kadha wa kadha za fasihi ya watoto. Magazeti yanaweza kutumika kama kichocheo cha kupata mawazo ya kuandika kazi ya fasihi; kwa wale wasomaji waliokomaa. Magazeti yanaweza pia kuchangia katika kuimarisha mbinu za usomaji pamoja na mbinu za kifasihi kupitia kusoma mada mbalimbali za kisasa ambazo zimeandikwa kwa mitindo mbalimbali.

Kwa wale wasomaji wasiopenda kusoma au kiwango chao cha usomaji ni kidogo, usomaji wa magazeti unaweza kumpa nafasi ya kusoma mambo mbalimbali bila kushutumiwa kwa vyovyote vile. Kwa upande wa lugha, magazeti humpa msomaji nafasi ya kukumbana na mitindo mbalimbali ya lugha kuanzia kwenye maoni ya mhariri hadi kwenye lugha ya michezo (Guenther & Bushman, 1984). Utafiti uliofanywa na Ngugi (2009) kuhusu hali ya fasihi ya watoto nchini Kenya, hasa katika Kiswahili, ulilenga pia kubainisha tabia ya usomaji wa magazeti miongoni mwa wanafunzi wa shule za msingi. Matokeo ya utafiti huu yalithibitisha kuwa, watoto wanapenda kusoma aina mbalimbali ya magazeti. Miongoni mwa magazeti waliyotaja kuwa wanayasoma ni pamoja na *Daily Nation*, *Sunday Nation*, *Taifa Jumapili*, *Taifa leo*, *Standard*, *Sunday Standard*, *Maneno*, *Sparkle*, *Sara*.

Gazeti la *Daily Nation* lilionekana kupendwa na watoto wengi wanaopata magazeti kwa sababu gazeti hili huwahudumia watoto na vijana kwa kuwa linalenga maudhui mbalimbali yanayowavutia watoto na vijana wa viwango tofauti tofauti. Kwa sasa shirika la *Daily Nation* lina mradi wa kuwapelekea watoto magazeti shuleni nchini Kenya. Mradi huu ni muhimu kwa sababu utawachochea watoto kusoma si magazeti hayo tu, bali na vitabu vya fasihi. Katika gazeti la *Daily Nation* na *Sunday Nation* kuna ukurasa uliotengwa kwa watoto unaojulikana kama *Children's Corner*. Katika sehemu hii kuna hadithi ambazo zimechapishwa katika kitabu na kila siku mtoto anapewa nafasi ya kuisoma hadithi hiyo ambayo hutokea kila siku katika vipande vidogo vidogo. Lengo ni kujenga taharuki ya mtoto na kumtaka aisome hadithi hiyo siku inayofuata. Mbinu hii ni muhimu kwa wale watoto ambao hawawezi kusoma kitabu wakamaliza. Wanapo- hitimisha sehemu ya hadithi wanajiona kuwa wamekamilisha kazi kubwa. Wanafunzi kama hawa watakuwa wanaanza kujenga mazoea ya kusoma maishani mwao.

Watoto wachanga katika shule za chekechea huhudumiwa pia kwa kupewa nafasi ya kukamilisha mchoro mmoja kwa kila siku pamoja na kuwataka waujaze mchoro huo kwa rangi mbalimbali. Pia, kuna sehemu ya kujenga msamiati wao ambapo watoto wanatakikana kuunda maneno kutokana na yale waliyopewa. Katika uundaji huu, sheria fulani lazima zizingatiwe. Mwishowe majibu kwa swali hilo yanatolewa na huwa yamepinduliwa ili kumsaidia mtoto asiyasome kabla ya kumaliza zoezi hilo. Hii ina maana kuwa, mtoto anayeamua kufanya zoezi hili anatakiwa kuwa mwaminifu kwake mwenyewe kwa kutoangalia majibu kabla hajamaliza kuandika. Vile vile anaweza kuchukuwa fursa hii akajipima uwezo wake wa kujenga misamiati (Ngugi, 2016b).

Kwa mujibu wa Guenther na Bushman (1984), mazoezi ya aina hii huchangia kwa mbinu ya mafundisho ya mwanafunzi kutenda huku akijifunza. Vilevile, katika sehemu hii ya gazeti kuna maswali ya aina mbalimbali yanayohusu kupima masuala ya Historia, Jiografia, Dini na Siasa na

fasihi simulizi hasa Vitendawili. Maswali haya yanalenga kumfikirisha mtoto na hivyo basi kutimiza lengo mojawapo la magazeti na fasihi kwa kitengo hiki cha wanajamii.

Gazeti la *Sunday Nation* hutenga takribani kurasa tano au sita kwa kuwa hushughulikia mambo mengi. Kwa mfano, namna ambavyo watoto husherekea siku ya kuzaliwa kwao pamoja na picha za wale wanaosherehekea siku hiyo, barua inayoandikwa na mtoto kuhusu hali fulani wanazopitia, nukuu za watu mashuhuri kutoka nchi mbalimbali, maswali kwa watoto kuhusu burudani zao, utafutaji wa marafiki - *penpal*, futuhi ya *Linda* na *Sara na Mambo*. Linda ni mhusika katika futuhi hii na kila mara yeye hutenda mambo ya kuchekesha. Watoto wanaweza kujitambulisha na mhusika huyu. Vilevile, kuna hadithi, pamoja na habari za kuwajua watoto kuhusu vitu mbalimbali. Sehemu hii inajulikana kama, *Did you Know?* Swali kama hili litamfanya mtoto atake kujua ni kitu gani hicho ambacho hakijui na hivyo basi akataka kujua kwa kusoma. Ingawa tumetoa mifano kwa kufafanua magazeti machache, lakini hata magazeti mengine yana vipengele vinavyofanana na hivyo tulivyovitaka kama mifano.

1.3.8 Tanzania Ijifunze nini kutoka Kenya?

Kwa kweli Tanzania ina mambo kadhaa ambayo inapaswa kujifunza kutoka nchini Kenya kuhusiana na fasihi ya Kiswahili ya watoto. Kwa mfano, utafiti unaonyesha kwamba mwaka 2002, fasihi ya watoto ilijumuishwa katika muhtasari wa somo la Kiswahili huko Kenya (taz. Ngugi, 2011). Hatua hii muhimu ilitokana na wadau wa elimu kutambua umuhimu wa fasihi katika kuendeleza lugha na kumkuza mtoto kijamii na kisaikolojia. Aidha, maamuzi haya pia yanasemekana kuchochewa na mang'amuzi kwamba, fasihi ya watoto ingeweza kutumika katika kutekeleza malengo ya jumla ya elimu (Ngugi, 2012). Jambo hili halipo nchini Tanzania. Utafiti wa *CODE* wa mwaka 2015 na tafiti nyingine zilizotangulia zinaonyesha kwamba, shule zilizo katika Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania zinafanya vizuri kuliko shule nyingine katika suala la usomaji na ufaulu wa mitihani kwa ujumla. Watoto walioko katika shule hizi wana ari na tabia ya usomaji kwa kiwango kikubwa kuliko watoto walioko katika shule nyingine. Watoto wengi wanaripotiwa kumaliza masomo yao huku wakijua kusoma vizuri. Pamoja na juhudi zote hizo, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia bado iko kimya. Uingizwaji wa somo la fasihi ya Kiswahili ya watoto katika mitaala ni hatua muhimu sana katika kuikuza fasihi hii kwa sababu uandishi na uchapishaji huchochewa sana na sera.

1.3.9 Kenya Ijifunze nini kutoka Tanzania?

Kenya nayo inaweza kujifunza mambo kadhaa kutoka nchini Tanzania. Kwa mfano, nchini Tanzania kuna Mradi wa Vitabu vya Watoto ambao ni maalumu kwa ajili ya kuwezesha uchapishaji, usambazaji na usomaji wa fasihi ya watoto katika shule teule za msingi. Ingawa mradi huo bado upo katika wilaya kumi tu Tanzania nzima, lakini tafiti zinaonyesha kwamba kama serikali ingeingilia kati na kuunga mkono juhudi hizi, tabia ya usomaji kwa watoto ingekua mara dufu. Utafiti wa shule zilizo katika mradi zinaonyesha kwamba watoto wanajua kusoma vizuri, wanapenda kusoma na hata wakimaliza shule wanakuwa wameshapata uzoefu na kuendeleza ile tabia ya usomaji ambayo inawasaidia hata katika ngazi za juu za masomo. Kwa minajili hii, ikiwa Kenya inaweza kuanzisha mradi kama huu ulioko Tanzania, na kwa kuwa serikali ya Kenya ilikwisha kurasmisha fasihi ya watoto, huenda fasihi ya watoto nchini Kenya inaweza kukua sana kiasi kwamba hakuwezi kuwa na nchi nyingine ya kuifikia.

1.3.10 Mjadala na Maoni

Kutokana na yale tuliyoyaeleza na kuyafafanua katika makala yetu haya, ni dhahiri kwamba sasa fasihi ya Kiswahili ya watoto imefanikiwa kupenya katika ulimwengu wa fasihi ya Kiswahili. Hata hivyo maendeleo haya bado yanakumbwa na changamoto kadhaa kama kukosekana kwa tafiti nyingi, mitazamo hasi juu fasihi ya watoto, kulegalega kwa sera na hivyo kudumaza uandishi, uchapishaji wa vitabu vya watoto na utafiti.

Kuna jambo la kujiuliza kutokana na yaliyobainika katika makala haya. Je, kutokana na maendeleo haya ya fasihi ya Kiswahili ya watoto, wale waliokuwa wanaibeza, wanaitelekeza na kuipuuza kwa sababu tu eti kitu kinachohusu watoto hakina mashiko, sasa watabadili mtazamo wao? Pengine swali hilo si rahisi sisi kulitolea majibu kutokana na majibu yake kutegemeana na mtazamo wa mtu na msimamo binafsi. Lakini, ingawa wapo wanaoweza kuendelea kuwa na msimamo hasi kwa kudhani kwamba fasihi ya watoto haina upekee wala upevu kisomi, msimamo wao hauwezi kupindua ukweli kwamba uga huu wa fasihi ya watoto una upevu na ugumu kama ule wa fasihi ya Kiswahili. Jambo la msingi kwa wale wanaodhani kuwa hakuna kipya kutoka kwa mambo ya watoto ni kusoma tafiti kadhaa ambazo zimekwisha kufanyika na zinazoendelea kufanyika ili kuona uhondo unaopatikana katika fasihi hii adhimu ya watoto.

Tunatoa wito kwa watafiti zaidi kuendelea kujitokeza katika kusoma kazi za watoto na kuzitafiti zaidi ili uwanja huu uendeleo kupanuka na kukua kama ilivyo katika fasihi nyingine ya Kiswahili. Wanafunzi wa umahiri na uzamivu waendeleo kuchagua mada mbalimbali za fasihi ya watoto ili wazidi kupeperusha bendera ya watoto ambayo ilikuwa imesahaulika kwa miaka mingi sasa. Ni matumaini yetu kwamba, kwa juhudi hizi za pamoja, uwanja wa fasihi ya watoto utaendelea kukita mizizi zaidi na kuendelea kupenya bongo za wasomi wengi wa fasihi ya Kiswahili.

1.4 Hitimisho

Makala haya yalilenga kufanya uchunguzi linganishi wa maendeleo ya fasihi ya Kiswahili ya watoto kwa kujikita katika nchi za Kenya na Tanzania. Uchunguzi wetu umeonyesha kwamba kwa kiasi fulani maendeleo haya yanaelekeana. Hata hivyo, yapo ambayo kila upande unaweza kujifunza kutoka kwa nchi nyingine. Kama tulivyoeleza kwamba, Tanzania inapaswa kujifunza kutoka Kenya kwa kuifanya fasihi ya Kiswahili ya watoto kuwa sehemu ya mtaala wa elimu ya msingi au hata sekondari. Hali hii itaendeleza uchapishaji na usomi zaidi katika uga huu. Pia, kwa upande wa Kenya, suala la kuanzisha mradi maalumu wa kushughulikia watoto ni jambo la kujifunza kutoka Tanzania. Kukiwa na mradi wa fasihi ya Kiswahili ya Watoto itakuwa rahisi kukuza uga huu kwa sababu uandishi, uchapishaji na uratibu wa kazi za watoto vitakuwa rahisi sana.

Marejeleo

- Akinyi D. A. (2017). Upokezi wa Hadithi za Kifantasia miongoni mwa Watoto wa Shule za Msingi. *Tasnifu za Umahiri za Chuo Kikuu cha Kenyatta*. (Haijchapishwa).
- Babalola, E. (2002). "Newspapers as Instruments for Building Literate Communities: The Nigerian xperience," katika *Nordic Journal of African Studies*. Juz.11. Na. 3. Kur. 403-411.
- Bakize, L.H. (2013). "Changamoto Zinazoikabili Fasihi ya Watoto Tanzania" Katika *Kiswahili*, Juz. 76. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 61-70.

- _____ (2014). *Utangulizi wa Fasihi ya Watoto*. Dar es Salaam. Kitini ambacho hakijachapishwa.
- _____ (2017). *Kitangulizi cha Uga wa Fasihi ya Watoto: Nadharia na Uchambuzi*. Harare: Muswada ambao unasubiri kuchapishwa.
- Burris, M. (1966). "Japan in Children's Fiction," katika *Elementary English*, Juz. 43, Na. 1, National Council of Teachers of English, <http://www.jstor.org/stable/41385934>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 29-38.
- Chakava, H. (1984). "Books and Reading in Kenya," katika: *Studies on Books and Reading*. No 13. UNESCO.
- _____ (1998). "Children and books in Kenya". Katika *Indaba 98. Books for Children*. Harare: The Zimbabwe International Book Fair Trust. Kur. 42- 46.
- Cianciolo, P. (1981). "Yesterday Comes Alive for Readers of Historical Fiction," katika *Language Arts*, Juz. 58, Na. 4, Children's Literature, National Council of Teachers of English kutoka <http://www.jstor.org/stable/41961351>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 452-462.
- CODE. (2015). "Reading Code: Assessing a Comprehensive Readership Initiative in Tanzania." kutoka, www.academia.edu/.../READING_CODE_Assessing_a_Comprehensive_Readership ilisomwa 13/5/2016.
- Deaton, M. B. (1946). "Learning the Time Concept through Historical Fiction," katika *The Elementary English Review*, Juz. 23, Na. 7, National Council of Teachers of English, <http://www.jstor.org/stable/41382950>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 301-303.
- Erickson, J. J. (1994). "The Truth of Historical Fiction: Researching Osseo Senior High," *The English Journal*, Juz. 83, Na. 2, National Council of Teachers of English, <http://www.jstor.org/stable/82115>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 36-39.
- Freeman, E.B na L. Levstik. (1988). "Recreating the Past: Historical Fiction in the Social Studies Curriculum," katika *The Elementary School Journal*, Juz. 88, Na. 4, kutoka <http://www.jstor.org/stable/001686>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 329-337.
- Green, R. E. (1976). "Providing Good Literature for Young Children," katika Lelan, B. Jakobs (ed.). *Using literature with Young Children*. New York: Teachers' College Press. Kur. 6-10.
- Greenwood, J. (1988). *Class Readers*. New York: Oxford University Press.
- Guenther, J. na Bushmani, J. (1984). *Using Newspapers to Teach Secondary Language Arts*. American Newspaper Publishers Association Foundation.
- Herman (sasa Bakize), L. (2012). "Fantasia katika Fasihi ya Kiswahili kwa Watoto," katika *Kioo cha Lugha*, Juz. 10, Dar es Salaam: TATAKI. Kur. 122-134.
- Hunt, P. (ed.). (1999). *Understanding Children's Literature: Key Essays from the International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. New York: Routledge, kutoka http://khdiglibrary.weebly.com/uploads/7/0/5/6/7056479/understanding_childres_literatu_re.pdf, kilisomwa tar. 06/12/2014.
- Kairu, W. M. (2005). Uhalisia na Mtindo wa Ken Walibora katika Fasihi ya Watoto. Tasnifu ya Umahiri ya Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Karuga, M. N. (2005). Uhakiki na Upokezi wa Fasihi ya Kiswahili ya Watoto katika Shule ya Msingi Nchini Kenya. Tasnifu ya Umahiri ya Chuo Kikuu cha Kenyatta. (Haijachapishwa).
- Kavuria, P. (2008). Dhuluma dhidi ya Watoto katika Riwaya za Kiswahili. Tasnifu ya Umahiri ya

- Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Kimbi, G. (2016). Dhima ya Takriri ya Kidhamira katika Riwaya za Watoto za Mulokozi. Tasnifu ya Umahiri ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (Haijachapishwa).
- Kinge'i, K. (2000). "Stunted growth of Kiswahili literature in Kenya: Causes and remedy," katika: Y.M. Kihore (ed.). *Kiswahili. Journal of the Institute of Kiswahili Research*. Vol.63. Dar es Salaam: University of Dar es Salaam. Kur. 89-93.
- Lewis. C.D. (2000). *The Poetic Image*. London Jonathan Cape.
- Lyimo, E.B. (2014a). "Usaguzi wa Kijinsia katika Vitabu vya Kiswahili vya Fasihi ya Watoto na Mtazamo wa Wadau nchini Tanzania." Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (Haijachapishwa).
- _____ (2014b). "Nduni za Fasihi ya Watoto: Mifano kutoka katika Vitabu vya Kiswahili vya Fasihi ya Watoto nchini Tanzania," katika *Mulika*, Na. 33, Dar es Salaam: Taasisi za Taaluma za Kiswahili. Kur. 33-45.
- _____ (2016). "Dhima ya Mianza na Miisho katika Nathari za Kiswahili za Fasihi ya Watoto: Mifano kutoka Riwaya na Hadithi za Kiswahili za Watoto nchini Tanzania." Makala ambayo haijachapishwa.
- Madumulla, J. S. (2001). "Hali ya Vitabu vya Watoto katika Tanzania," katika *Kiswahili Forum*, Juz. katika, <http://afrikanistik.gko.uni-leipzig.de/swafo/index.php/archives/13-swahili-forum-8-2001>, ilisomwa tar. 7/5/2015. Kur. 171-183.
- Matundura, E, Kobia, J. na M. Mukuthuria. (2013). "Taswira Dumifu za Uana katika Fasihi ya Kiswahili ya Watoto," katika *Mulika*, Na. 32. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 28-47.
- Meyers, E. M, Zaminpaima, E., na Frederico, A. (2014). "The Future of Children's Texts: Evaluating Book Apps as Multimodal Reading Experiences." In: i-Conference 2014 Proceedings. doi:10.9776/14312. Kur. 916-920.
- Ministry of Education. (2002). *Ministry of Education and Technology: Primary School Education Syllabus*. Juzuu 1. Nairobi: Ministry of Education.
- _____. (2005). *Approved List of Primary and Secondary Schools Textbooks and other Instructional Materials*. Nairobi: Ministry of Education.
- _____. (2016). *Approved List of Primary and Secondary Schools Textbooks and other Instructional Materials*. Nairobi: Ministry of Education.
- Mpesha, N. (1996). Children's literature in Tanzania: A literary appreciation of its growth and development. Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Mrikaria, S.E. (2007). "Fasihi Simulizi na Teknolojia Mpya." Katika Rose Marie-Beck Lutz Diegner, na Thomas Geider, (wahr.). *AAP 14. Swahili Forum*. Köln: Afrikanistische Arbeitspapiere. Institut für Afrikanistik. Kur. 197-206.
- _____ (2012). "Majukumu na Athari za Nyimbo za watoto katika Enzi za Teknolojia ya Kidijitali: Mifano kutoka nyimbo za watoto nchini Tanzania." Katika S. Omari & G. Mrikaria (Wah). *Mulika*. Dar es Salaam. TATAKI. Kur. 75-88.
- Mulokozi, M.M. (2012). "Makuadi wa Soko Huria (Chachage S. Chachage) katika Muktadha wa Riwaya ya Kihistoria katika Fasihi ya Kiswahili," katika Omari. S na G. Mrikaria (wah.) *Mulika*, Na. 31, Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 51-66.
- Muthubi, F. (2005). Mikakati na Mbinu za Usilimishwaji katika Fasihi ya Watoto. Tasnifu za Umahiri za Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Mwanza, P. (2007). Mtindo wa Nyimbo za Watoto wa Shule za Chekechea. Tasnifu za Umahiri za Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).

- Nassor, Z. (2016). Matumizi ya Taswira katika Hadithi za Watoto za Zanzibar. Tasnifu ya Umahiri ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (Haijachapishwa).
- Nawrot, K. (1996). "Making Connections with Historical Fiction," *The Clearing House*, Juz. 69, Na. 6: Taylor and Francis, Ltd, katika <http://www.jstor.org/stable/30189210> ilisomwa tar. 06/12/2014.
- Ngugi wa Thiong'o. (1981). *Writers in Politics: Essays*. Nairobi. Heinemann Educational Books.
- Ngugi wa Thiong'o. (1986). *Decolonizing the Mind: The Politics of African Literatures*. Nairobi: East African Publishing House.
- Ngugi, P. (2009). Language and Literary Education: The State of Children's Literature in Kiswahili in Primary Schools in Kenya. Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Vienna (Haijachapishwa).
- Ngugi, P.M. (2010). "Nafasi ya Ubunifu katika Mchezo wa Watoto wa "Michongoano," katika *Kioo cha Lugha*, Juz. 8. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 67-79.
- _____. (2011). "Ufundishaji wa Fasihi ya Watoto katika Shule za Msingi Nchini Kenya," katika *Kioo cha Lugha*, Juz. 9. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 84-94.
- Ngugi, P.M.Y na Musau P. (1997). "Kiswahili Research in Kenyan Universities: Where are we now?" katika. R.M. Beck, T. Geider, W. Graebner & I. Heine (wah.) *Swahili Forum VI* - Na. 51, 1997, University of Koln, Germany. Kur. 219 – 229.
- Ngugi, P.M.Y. (2012). "Tafsiri katika Fasihi ya Watoto," katika *Mulika*, Na. 31. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur.12-26.
- _____. (2014a). "Fasihi ya Watoto katika Kutekeleza Mahitaji ya Kisaikolojia ya Mtoto," katika *Kiswahili*, Juz. 77. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur.170-180.
- _____. (2014b). "Hatua za Maendeleo katika tafiti zilizofanywa katika idara ya Kiswahili: Mfano kutoka Chuo Kikuu cha Kenyatta." Makala yaliyowasilishwa katika Kongamano la CHAKAMA, liliofanyika katika Chuo Kikuu cha Rongo - Kenya. Tarehe 13-15, Mei, 2014.
- _____. (2015). "Mbinu na Mikakati ya Kutumia Fasihi ya Watoto kama Biblioterapia," katika *Kioo cha Lugha*, Juz. 13. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 1-12.
- _____. (2016). "Mikakati ya uchambuzi wa Fasihi ya Watoto: Mtazamo wa Upokezi wa Msomaji," katika D.P.B. Massamba na L.H. Bakize (wah.). *Kiswahili*, Juz. 79. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 43 - 52.
- _____. (2016a). "Usawiri wa Masuala Ibuka katika Fasihi ya Watoto: Mifano kutoka Kenya," katika *Mulika*, Na. 35. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 76-86.
- _____. (2016b). "Magazeti kama Kichocho cha Kuendeleza Fasihi ya Watoto na Vijana: Mfano kutoka *Daily Nation* na *Tafaiifa Leo*," Katika L.M. Chacha (mhr) *Kiswahili na Utandawazi*. Nairobi: Twaweza Communications. Kur. 59-67.
- Njoroge, J. (1998). "The Longhorn experience." Katika *Indaba 98: Books and Children*. Harare: Zimbabwe International Book Fair Trust. Kur.47-49.
- Njue, G.J. (2015). Tathmini ya Hadithi za Watoto katika Mtandao. Tasnifu ya Umahiri ya chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Ogechi, N. na Ogechi, E. (2002). "Educational Publishing in African Languages, with a Focus on Swahili in Kenya." Katika *Nordic of African Studies*. 11 (2). Kur. 167-184.
- Omari, S. (2009). "Fasihi Simulizi na Jinsia: Mifano kutoka Nyimbo za Watoto Tanzania," katika *Kiswahili*, Juz. 71. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 101-110.
- Omuya, R. A. (2017). Tathmini ya Usimilishwaji wa Biblia kama Fasihi ya Watoto. Tasnifu ya

- Umahiri ya Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Republic of Kenya. (1964). *Report of the national committee on educational objectives and policies*. Nairobi: Government Printers.
- Republic of Kenya. (1976). *Report of the national committee on educational objectives and policies*. Nairobi: Government Printers.
- Republic of Kenya. (1981). *Report of the Presidential Working committee on the second University*. Nairobi: Government Printers.
- Ruthiri, M.K. (2012). Tathmini ya Ufaafu wa vitabu vya Kusoma kwa Madarasa ya 5 na 6 katika Shule za Msingi: Mifano ya Waandishi Wanne. Tasnifu ya Umahiri ya Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Rycik, M.T. na B. Rosier. (2009). "The Return of Historical Fiction," *The Reading Teacher*, Juz. 2: Wiley, katika <http://www.jstor.org/stable/40347667>, ilisomwa tar. 06/12/2014. Kur. 163-166.
- Semzaba, E. (2008). *Marimba ya Majaliwa*. Dar es Salaam: E & D Vision Publishing Ltd.
- Usanga, E. na Ima Usoro. (2007). "The Role of Nigerian Primary School Libraries in Literacy and Lifelong learning," kutoka <http://www.encyclopedia.com/doc/IGI-162470505.html>, ilisomwa tar. 6-7-2017.
- Uwezo. (2016). Are Our Children Learning? Uwezo Kenya Sixth Learning Assessment Report. Nairobi: Twaweza East Africa.
- Wamitila, K. W. (2008). *Kanzi ya Fasihi (1): Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*. Nairobi: Vide~Muwa Publishers Limited.